

Research Articles

БЪЛГАРСКА АДАПТАЦИЯ НА ВЪПРОСНИКА НА КУПЪРСМИТ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА САМООЦЕНКАТА ПРИ ВЪЗРАСТНИ (ФОРМА С)

Bulgarian Adaptation of the Coopersmith Self-Esteem Inventory for Adults (Form C)

Станислава Стоянова (Stanislava Stoyanova)^a, Ева Папазова (Eva Papazova)^b,
Магдалена Гарванова (Magdalena Garvanova)^{*c}

[a] Катедра Психология, Югозападен Университет „Неофит Рилски“, Благоевград, България (Department of Psychology, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad, Bulgaria). [b] Департамент Психология, Институт за изследване на населението и човека – Българска Академия на Науките, София, България (Department of Psychology, Institute for Population and Human Studies-Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, Bulgaria). [c] Катедра Връзки с обществеността, Университет по библиотекознание и информационни технологии, София, България (Department of Public Communications, University of Library Studies and Information Technologies, Sofia, Bulgaria).

Резюме

Извършена е адаптация за български условия на скалата за изследване на самооценката на Купърсмит за възрастни (форма С). Участниците в изследването са 900, като част от тях са студенти от различни специалности в Университета по библиотекознание и информационни технологии – УниБИТ, а друга част са рекрутирани чрез онлайн форма на въпросника. Айтемите имат добри психометрични характеристики и тестът е с висока надеждност. Проверена е конструктор валидността на скалата чрез корелации с методики, измерващи ценности и удовлетвореност от живота. Извлечени са три съдържателни фактора, заслужаващи интерпретация (Личностна самооценка; Самооценка, произтичаща от другите; Самооценка, произтичаща от родителите). Въпросникът е нормиран за възрастни хора в България.

Ключови думи: Адаптация за български условия, самооценка, факторен анализ, конструктор валидност

Abstract

An adaptation for Bulgarian conditions of the Coopersmith Self-Esteem Inventory for Adults (Form C) was performed. 900 participants were studied. Some of them were university students from different majors in the University of Library Studies and Information Technologies – ULSIT, while others were recruited through an online questionnaire. The items had good psychometric characteristics and the test was highly reliable. The construct validity of the scale was checked by means of correlations with some instruments measuring values and life satisfaction. Three factors were extracted that deserved being interpreted (Personal self-esteem, Self-esteem derived from others, Self-esteem derived from parents). This questionnaire was normed on the Bulgarian sample of adults.

Keywords: Bulgarian adaptation, self-esteem, factor analysis, construct validity

Psychological Thought, 2019, Vol. 12(1), 93–110, <https://doi.org/10.5964/psyct.v12i1.318>

Received: 2018-09-28. Accepted: 2019-03-02. Published (VoR): 2019-04-30.

Handling Editors: Marius Drugas, University of Oradea, Romania; Stanislava Stoyanova, South-West University “Neofit Rilski”, Bulgaria

*Corresponding author at: University of Library Studies and Information Technologies, Department of Public Communications, 119 Tsarigradsko Shose Blvd., room 306, Sofia – 1784, Bulgaria. E-mail: m.garvanova@unibit.bg

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License, CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Самооценката е една от най-често изследваните концепти в психологията (Wells & Marwell, 1976; Baumeister, 1993). Най-общо тя се отнася до цялостната положителна оценка на индивида за себе си (Gecas, 1982; Rosenberg, Schooler, Schoenbach, & Rosenberg, 1995). Измерването ѝ като конструкт е от интерес за много изследователи. Така например, Уайли (Wylie, 1974) прави обстоен преглед на съществуващите методи за измерване на самооценката и изяснява много от методологичните проблеми, които се отнасят предимно до тяхното конструиране и използване. Уайли подчертава значението на използването на факторен анализ и доказването на конструкт валидността на методите за измерване на самооценката (Wylie, 1974). Това до голяма степен се дължи на факта, че в литературата често се дебатират дали съществува равенство между конструкти като Аз-концепцията и самооценката. Повечето изследвания на Аз-концепцията се опират на самооценъчен инструментариум, а самооценъчните скали съдържат айтеми, които включват както описателни, така и оценъчни аспекти на Аз-а. В практиката представлява трудност двата конструкта да се измерват независимо един от друг и поради тази причина се употребяват като взаимозаменяеми (Shavelson & Bolus, 1982).

Една от най-широко използваните скали за измерване на самооценката е тази на Купърсмит – Coopersmith Self-Esteem Inventory, SEI (Coopersmith, 1981a), която има пълна форма за деца от 8 до 15-годишна възраст (училищна форма, форма А) (Coopersmith, 1967; Coopersmith, 1981b), кратка форма за самооценка при деца от 8 до 15 години (форма В, Short Form of the Coopersmith Self-Esteem Inventory – SF-CSEI) (Coopersmith, 1981a) и форма за възрастни (форма С) (Coopersmith, 1967; Coopersmith, 1981a; Coopersmith, 2002). Настоящата статия има за цел да представи адаптацията за български условия на форма С на въпросника за възрастни на Купърсмит, да определи неговата факторна структура и конструкт валидност, както и да бъдат изведени норми по методиката. За проверка на конструкт валидността на методиката се търсят взаимовръзки между самооценката от една страна и ценности и удовлетвореност от живота от друга страна. Самооценката е резултат от процес на себепроверка на ролевите идентичности при членството в групи (Cast & Burke, 2002,) и поради установената връзка на постигнатата идентичност с ценностите (Chirkov, Ryan, & Willness, 2005) следва да се очаква също връзка на самооценката с ценностите. Установено е също така, че с нарастване на самооценката, измерена с различни методики, се повишава удовлетвореността от живота (Emmons & Diener, 1985; Pavot & Diener, 1993; Pavot & Diener, 2008; Pavot & Diener, 2009). Тези констатации дават основание да се потърси взаимовръзка между самооценка, ценности и удовлетвореност от живота като възможност за проверка на конструкт валидността на методиката на Купърсмит.

Методология на изследването

Участници в изследването

Емпиричното проучване е проведено през февруари – май 2018 г. Изследваните лица са 900, като 200 са студенти от различни специалности от Университета по библиотекознание и информационни технологии – УниБИТ, анкетирани по време на семинарни занятия по метода „лице в лице”, а 700 – чрез онлайн форма на въпросника. 304 (33,8%) са мъже и 596 (66,2%) са жени. Тяхната възраст е от 18 до 68 години, средна възраст 31,5 години със стандартно отклонение за възрастта 10,6 години.

С основно образование са 11 изследвани лица (1,2%), със средно/средно специално образование – 420 (46,7%), с полувисше образование/колеж – 57 (6,3%), а с висше образование – 412 (45,8%) според сведенията от самите изследвани лица.

Безработни са 79 изследвани лица (8,8%), а останалите 821 (91,2%) работят като: неквалифицирани работници (15,1%), технически сътрудници (13,2%), квалифицирани служители в сферата на услугите (36,9%), мениджъри (26%).

Преобладават неженените/неомъжените, т.е. лицата без партньор ($N = 402$; 44,7%), пред сключилите брак ($N = 253$; 28,1%), съжителстващите без брак ($N = 195$; 21,7%), разделените/разведените ($N = 43$; 4,8%) и овдовелите ($N = 7$; 0,8%). Повече са изследваните без деца ($N = 532$; 59,1%), отколкото с деца ($N = 368$; 40,9%).

Мнозинството изследвани лица се самоопределят като българи ($N = 877$; 97,4%), но някои се определят като турци ($N = 2$; 0,2%), други като роми ($N = 2$; 0,2%), като българи мюсюлмани ($N = 2$; 0,2%) или с друг етнос ($N = 5$; 0,6%). Не са се самоопределили чрез етническата си принадлежност 12 (1,3%) изследвани лица.

Голяма част от изследваните живеят в столицата София ($N = 630$; 70%), друга част живеят в областни градове като Пловдив, Варна, Бургас, Русе, Стара Загора, Пазарджик и т.н. ($N = 167$; 18,6%), в по-малки градове като Елин Пелин, Ботевград, Панагюрище, Нова Загора, Петрич, Свищов и др. живеят 72 (8%) души и в села като Попинци, Железница, Карабунар, Баня, Юнаците и др. живеят 31 (3,4%) човека.

Инструментарии

Въпросникът за самооценка на Купърсмит се използва от много години, като формата за деца от 8 до 15-годишна възраст (училищна форма, форма А) е с 58 айтема, от които 50 айтема измерват самооценката, а 8 айтема се отнасят до скала *Лъжа* (Baker, Beer, & Beer, 1991; Coopersmith, 1967; Coopersmith, 1981b; Dutta & Dani, 2010; Krassner, 2005; Lane, White, & Henson, 2002), като скала *Лъжа* включва 8 айтема от скала *Лъжа* на MMPI (Mikesell, Calhoun, & Lottman, 1970).

Кратката форма на въпросника на Купърсмит за самооценка при деца от 8 до 15 години (форма В, Short Form of the Coopersmith Self-Esteem Inventory – SF-CSEI) включва 25 айтема (Bedeian, 1976; Bedeian, Teague, & Zmud, 1977; Coopersmith, 1981a; Francis, 1997; Hills, Francis, & Thomas, 2007; Hills, Francis, & Jennings, 2011; Lane, White, & Henson, 2002; McCarthy & Hoge, 1984; Potard et al., 2015). Купърсмит (Coopersmith, 1981a) създава тази съкратена версия като алтернатива на пълната форма, когато времето е ограничено.

Формата за възрастни на въпросника на Купърсмит (форма С) е модифицирана от кратката училищна форма на въпросника за използване при 16-годишни и по-възрастни хора (Bedeian, Teague, & Zmud, 1977; Coopersmith, 1967; Coopersmith, 1981a; Coopersmith, 2002; Jurkovich, 2000; Lane, White, & Henson, 2002; Myhill & Lorr, 1978; Ryden, 1978). Въпросникът е апробиран за български условия от Е. Папазова и С. Стоянова (Papazova & Stoyanova, 2016) /виж Приложението/. Настоящата публикация позволява разширяване на приложението на методиката не само при български студенти, както докладват Papazova & Stoyanova (2016), но също така при работещи и безработни. Също така при адаптирането на методиката

на Купърсмит с настоящата публикация е проверена нейната структура, а не се изчислява само общ бал, както в изследването на Papazova & Stoyanova (2016).

Надеждността на въпросника на Купърсмит за самооценка за възрастни, включително на субскалите на въпросника, е висока в различни държави – например при ученици между 15 и 18 години в Пуерто Рико (Diaz, 1984), като Алфа на Кронбах за въпросника на Купърсмит форма С е 0,73 при 16-годишни във Великобритания (Francis & Wilcox, 1995), 0,75 при студенти в Канада (Ahmed, Valliant, & Swindle, 1985), 0,76 (Dincer & Oztunc, 2009) и 0,65 при различни извадки в Турция (Mutlu, 2007); стойностите на Kuder-Richardson 20 варират от 0,67 до 0,75 за двата пола и общо за студенти (Bedeian, Teague, & Zmud, 1977). Алфа на Кронбах на въпросника на Купърсмит за самооценка – форма С, при български студенти е 0,69 (Papazova, Stoyanova, & Bulut, 2017).

Някои автори предполагат, че факторната структура на въпросника на Купърсмит е стабилна крос-културно (Potard et al., 2015), но в различните държави има някои разминавания относно извлечените скали по въпросника. При форма С на въпросника на Купърсмит за самооценка сред френски юноши и младежи до 25 години са извлечени три фактора по въпросника – личностна самооценка (personal self-esteem), социална самооценка (social self-esteem) и свързана със семейството самооценка (family-derived self-esteem) (Potard et al., 2015). Cronbach's α на скалите варира от 0,68 до 0,77, а надеждността чрез метода тест-ретест, проверена след 5-седмичен интервал, както и след 1 година, варира от 0,29 до 0,79 за скалите (Potard et al., 2015). От формата за възрастни на въпросника на Купърсмит за самооценка с 58 айтема са извлечени 5 скали (тревожност/anxiety; защитност/defensiveness или скала Лъжа; негативни социални нагласи/negative social attitude; отхвърляне на себе си/rejection of self; неадекватност на Аз-а/inadequacy of self), по които могат да се диференцират психиатрични амбулаторни пациенти от нормални хора (Myhill & Lorr, 1978). Въпросникът на Купърсмит е комплексен и измерва няколко характеристики, а не само самооценката (Myhill & Lorr, 1978).

По въпросника на Купърсмит за самооценка – форма С, точките за всеки отговор, съвпадащ с ключа по теста, се сумират и умножават по 4, за да се изчисли общ бал, който е индикатор за самооценката (Papazova, Stoyanova, & Bulut, 2017).

Установено е, че резултатите по въпросника на Купърсмит за самооценка за възрастни корелират негативно и значимо с балове по скала Ниска самооценка от MMPI-2, и значимо и положително с балове по въпросника на Розенбърг за самооценка (McCurdy & Kelly, 1997). Баловите по въпросника на Купърсмит за самооценка, форма С, корелират позитивно, умерено и значимо с резултатите по въпросника на Розенбърг за самооценка при 16-годишни във Великобритания (Francis & Wilcox, 1995). Баловите по въпросника на Купърсмит за самооценка - форма С, сред френски юноши и младежи до 25 години корелират значимо с резултати по скалата на Розенбърг за самооценка, с тревожност и депресия, с общото здравословно състояние (Potard et al., 2015). Корелацията с баловите по скалата на Краун и Марлоу за измерване на социална желателност при студенти в колеж е значима, т.е. при нарастване на самооценката нараства и социалната желателност (Ryden, 1978). Балът по самооценка, измерена с въпросника за самооценка на Купърсмит (1975) при младежи на 22 години, корелира значимо и позитивно с баловите по скали Доминантност, Емоционална стабилност, Обективност, Социабилност и Обща активност от въпросника за темперамент на Гилфорд-Цимерман (Reiter & Costanzo, 1986). Баловите по самооценка, измерена с въпросника на Купърсмит за самооценка, корелират значимо с потребността от постижения

при студенти в университет (Bedeian, 1976). Самооценката, измерена с въпросника на Купърсмит при студенти, корелира негативно с тревожност и враждебност (Heintzelman & Fehr, 1976). Самооценката на студенти в САЩ, измерена с въпросника на Купърсмит за самооценка, корелира позитивно с Приятност, Добросъвестност и Екстраверсия, а негативно с Невротизъм (Marlar & Joubert, 2002). Самооценката корелира позитивно с екстраверсията и негативно с невротизма (Francis, 1997). Самооценката, измерена с въпросника на Купърсмит, не е свързана с академичния успех при студенти в България и Турция (Papazova, Stoyanova, & Bulut, 2017).

Тъй като вече е установена взаимовръзката между самооценката и множество личностни особености, за проверка на конструктор валидността на форма С на въпросника на Купърсмит в България бяха потърсени корелации с ценности и удовлетвореност от живота. За измерване на ценностите е използван въпросникът на Шварц за ценностни категории и ценностни дименсии на индивидуално и културално ниво на анализ (Swartz Value Surve, SVS; Schwartz, 1992). Въпросникът е адаптиран за български условия от Baychinska, Bakracheva, & Savova (2009). Коефициентите на вътрешна консистентност за отделните ценностни категории, ценностни дименсии и индивидуални интереси варират от 0,53 до 0,89 (Baychinska, Bakracheva, & Savova, 2009). За измерване на субективното психично благополучие е използван въпросникът на Диенер и сътрудници (Diener, Diener, & Diener, 1995). Въпросникът е адаптиран за български условия от Baychinska, Bakracheva, & Savova (2009) като алфа на Кронбах варира от 0,60 до 0,75 за различни български извадки.

Методи за обработка на данни

Данните от изследването са обработени със статистическия софтуер *IBM SPSS Statistics 20*, като са приложени методи за проверка на вътрешната консистентност чрез алфа на Кронбах и проверка на надеждността чрез разделяне на теста на две половини, айтем анализ, факторен анализ по метода на главните компоненти, проверка на конструктор валидността чрез корелации с ценности и удовлетвореност от живота.

Резултати

Коефициентите на асиметрия и ексцес на всички айтеми от въпросника на Купърсмит без айтем 25 „На мен не може да се разчита“ са в диапазона от -2 до +2, а при 25 айтем са извън този диапазон (асиметрията е -2,444 при стандартна грешка на асиметрията – 0,082, а ексцесът е 3,980 при стандартна грешка на ексцеса – 0,163). Всеки вариант за отговор е избран от над 10% от изследваните лица.

Надеждност

Алфа на Кронбах на цялата скала на Купърсмит е 0,799, което е приемлива вътрешна консистентност на скалата (Wigdor & Green, 1991). Средноаритметичната корелация между айтемите е 0,142. Надеждността на скалата на Купърсмит при разделяне на теста на две половини (нечетни и четни айтеми) е Guttman Split-Half = 0,836 и Spearman-Brown = 0,837, което означава висока точност на измерване (Garvanova, 2014). При анализа на надеждността е включен и айтем 25, тъй като добре корелира с всички айтеми от скалата.

Конструкт валидност

За проверка на конструкт валидността на въпросника на Купърсмит за самооценка – форма С за възрастни, е потърсена проверка на неговата структура чрез факторен анализ, както и се установява наличието на корелации с конструкти като ценности и удовлетвореност от живота, с които теоретично се очаква да е свързана самооценката.

Факторният анализ по метода на главните компоненти с ортогонална ротация на факторите Varimax добре съответства на изходните променливи – КМО = 0,852, а Bartlett's Test of Sphericity = 3852,146, $df = 300$, $p < 0,001$. Извлечени са 7 фактора, от които всеки обяснява по-малко от 10% от изходните променливи, но три от тези фактори са с достатъчно висока вътрешна консистентност, за да бъдат интерпретирани, както се вижда в Таблица 2. Процентът обяснена вариация от всеки фактор е представен в Таблица 1.

Таблица 1

Процент обяснена дисперсия от изходните променливи от всеки фактор

Фактор	Сума от квадрата на факторните тегла след ротацията		
	общо	% от дисперсията	кумулятивен %
1	2,350	9,398	9,398
2	2,050	8,200	17,599
3	1,960	7,841	25,440
4	1,863	7,452	32,892
5	1,818	7,272	40,165
6	1,403	5,610	45,775
7	1,298	5,193	50,968

Разпределението на айтемите по извлечените фактори е представено в Таблица 2. Хомогенността на айтемите по извлечените фактори е достатъчно висока само за фактори 1 (алфа на Кронбах е 0,670), 2 (алфа на Кронбах е 0,610) и 4 (алфа на Кронбах е 0,672), както се вижда от Таблица 2. Фактор 3, въпреки че има по-високо факторно тегло от фактор 4, демонстрира ниска вътрешна консистентност на айтемите и заедно с останалите фактори 5, 6 и 7 няма да бъде дискутиран. Фактор 1 включва айтеми №: 2, 10, 14, 15, 19, 23 ($n = 6$), фактор 2 – айтеми № 17, 18, 21, 24 ($n = 4$) и фактор 4 – айтеми № 9, 16, 20, 22 ($n = 4$).

Първият извлечен фактор може да бъде наречен *Личностна самооценка* (Personal self-esteem) според съдържанието на айтемите в него и наименования на извлечените фактори в адаптации на методиката на Купърсмит в други държави (Hills, Francis, & Jennings, 2011; Hills, Francis, & Thomas, 2007; Potard et al., 2015). Вторият извлечен фактор може да бъде наречен *Самооценка, произтичаща от другите* (Self-esteem derived from others) според съдържанието на айтемите в него и наименования на извлечените фактори в адаптации на методиката на Купърсмит в други държави (Baker, Beer, & Beer, 1991; Coopersmith, 1967; Hills, Francis, & Jennings, 2011; Hills, Francis, & Thomas, 2007; Krassner, 2005; Lane, White, & Henson, 2002; Papazova, 2010; Potard et al., 2015; Roberson & Miller, 1986). Четвъртият извлечен фактор може да бъде наречен *Самооценка, произтичаща от родителите* (Self-esteem derived from parents) според съдържанието на айтемите в него и наименования на извлечените фактори в адаптации

Таблица 2

Тегла на айтемите от въпросника на Купърсмит по извлечените фактори след ротацията на факторните оси

точка	Фактори						
	1 ^a	2 ^b	3	4 ^c	5	6	7
Предавам се много лесно	0,725	-0,003	-0,090	0,091	-0,066	0,024	0,204
Често се обезкуражавам от това, което правя	0,568	0,312	0,267	0,018	-0,023	0,080	0,185
Ако имам нещо да кажа, аз обикновено го казвам	0,566	0,030	-0,057	0,087	0,324	0,059	-0,036
Имам ниско мнение за себе си	0,489	0,445	0,040	0,073	0,081	0,125	0,060
Хората обикновено се съгласяват с моите идеи	0,449	0,173	0,054	0,249	0,293	-0,203	-0,022
Намирам за много трудно да говоря пред хора	0,406	0,150	0,052	-0,004	0,315	0,225	-0,076
Не изглеждам така добре, както повечето хора	0,128	0,731	0,117	0,089	0,062	0,056	-0,023
Повечето хора са по-харесвани, отколкото аз съм харесван	0,087	0,640	-0,040	0,090	0,320	0,084	0,098
Често желая да бъда някой друг	0,367	0,428	0,296	0,116	0,042	0,073	0,227
Често се чувствам разстроен от работата си	0,224	0,384	0,357	-0,126	0,020	0,058	-0,067
Не е леко да си на мое място	-0,032	0,151	0,750	0,124	-0,025	-0,032	-0,046
Моето семейство очаква твърде много от мен	-0,076	-0,127	0,601	0,163	-0,019	0,206	0,069
Всичко е объркано в живота ми	0,381	0,268	0,430	0,151	0,000	-0,081	0,116
Моите родители обикновено разбират чувствата ми	0,096	0,024	0,023	0,805	0,000	0,024	-0,127
Моето семейство ме разбира	0,105	0,086	0,207	0,771	0,022	0,019	0,099
Много пъти ми се е искало да се махна от къщи	0,065	0,214	0,424	0,444	-0,055	0,078	0,256
Обикновено се чувствам така, все едно че семейството ми ме кара насила да върша нещо	0,156	0,026	0,355	0,421	0,047	0,058	0,350
Популярен съм сред връстниците си	-0,016	0,257	-0,141	0,086	0,722	-0,008	0,055
Много забавен човек съм за компания	0,145	0,013	0,046	-0,032	0,713	-0,073	-0,070
Отнема ми много време, за да свикна с всичко ново	0,065	0,143	0,004	-0,074	0,452	0,230	0,422
Обикновено не се безпокоя за нищо	0,103	0,011	0,184	-0,019	0,035	0,677	-0,188
Има доста неща около мен, които бих променил, ако можех	-0,126	0,269	-0,198	0,159	-0,083	0,576	0,075
Мога да вземам решения без много да се замислям	0,252	-0,257	0,125	-0,095	0,399	0,424	0,032
Лесно се разстройвам къщи	0,182	0,188	0,263	0,043	0,011	0,402	0,264
На мен не може да се разчита	0,134	0,008	0,042	0,043	-0,034	-0,123	0,783
Алфа на Кронбах	0,670	0,610	0,496	0,672	0,512	0,373	-
Средно аритметична корелация между айтемите в скалата	0,258	0,284	0,247	0,344	0,256	-	-

Забележка. Удебелените стойности разкриват теглата на айтемите, които попадат в съответния фактор.

^aЛичност на самооцен ка; ^bСамооцен ка, произтичаща от другите; ^cСамооцен ка, произтичаща от родителите.

на методиката на Купърсмит в други държави (Baker, Beer, & Beer, 1991; Coopersmith, 1967; Hills, Francis, & Jennings, 2011; Hills, Francis, & Thomas, 2007; Krassner, 2005; Lane, White, & Henson, 2002; Papazova, 2010; Potard et al., 2015; Roberson & Miller, 1986). Освен това и други автори твърдят, че отношението на родителите към децата под формата на проявена родителска топлина е свързано с позитивния или негативния образ за себе си (Farruggia, Chen, Greenberger, Dmitrieva, & Macek, 2004), което също е основание за определяне на фактор *Самооценка, произтичаща от родителите*.

Коефициентът на корелация на Пирсън между общия бал по самооценка и бала по удовлетвореност от живота е $r(898) = 0,459$, $p < 0,001$; между бала по личностна самооценка и бала по удовлетвореност от живота е $r(898) = 0,374$, $p < 0,001$; между бала по самооценка, произтичаща от другите и бала по удовлетвореност от живота е $r(898) = 0,362$, $p < 0,001$; между бала по самооценка, произтичаща от родителите и бала по удовлетвореност от живота е $r(898) = 0,266$, $p < 0,001$; което означава значима правопрпорционална връзка между променливите – с нарастване на удовлетвореността от живота, нарастват и об-

Таблица 3

Корелации на самооценката с ценности, измерени с въпросника на Шварц (N = 900)

стойност	Общ бал самооценка	
	r	p
Ценностни категории – индивидуални ценности^a		
Сигурност	0,129	< 0,001
Конформност	0,058	0,082
Традиция	0,032	0,333
Доброжелателност	0,120	< 0,001
Универсализъм	0,066	0,049
Себенасоченост	0,145	< 0,001
Стимулация	0,097	0,003
Хедонизъм	0,124	< 0,001
Постижение	0,164	< 0,001
Власт	0,118	< 0,001
Ценностни дименсии^b		
Себетрансцендентиране	0,103	0,002
Себеутвърждаване	0,157	< 0,001
Консерватизъм на индивидуално равнище	0,080	0,017
Откритост към промени	0,147	< 0,001
Интереси, свързани с ценностите^c		
Колективни интереси	0,098	0,003
Индивидуални интереси	0,170	< 0,001
Ценностни ориентации на културно ниво^d		
Консерватизъм на културно равнище	0,128	< 0,001
Афективна автономност	0,113	0,001
Интелектуална автономност	0,094	0,005
Автономност (обединена)	0,124	< 0,001
Йерархия	0,074	0,026
Егалитаризъм	0,073	0,029
Майсторство	0,181	< 0,001
Хармония	0,052	0,118

^aGarvanova, 2013; Schwartz, 2011. ^bCieciuch, Schwartz, & Vecchione, 2013; Cieciuch, Davidov, Vecchione, Beierlein, & Schwartz, 2014; Rudnev, Magun, & Schwartz, 2018; Schwartz, 2012. ^cBaychinska & Garvanova, 2005; Burgess, Schwartz, & Blackwell, 1994; Garvanova, 2013; Schwartz, 1990; Schwartz & Bilsky, 1987; Schwartz & Bilsky, 1993. ^dGarvanova, 2013; Schwartz, 2014.

щата самооценка, личностната самооценка, положителната самооценка, произтичаща от другите, положителната самооценка, произтичаща от родителите.

Данните в Таблица 3 показват, че са налице множество правопрпорционални и значими, но слаби корелации между ценностите и удовлетвореността от живота. Най-високата корелация е между самооценка и майсторство. Изследваните лица, които ценят майсторството, са с по-висока самооценка, както установяват и други изследвания (напр. Garvanova, 2013; Garvanova, 2017; Garvanova, Shishkov, & Janssen, 2018).

Нива на самооценка

Средноаритметичният бал за самооценка по въпросника на Купърсмит е 69,00 със стандартно отклонение 18,09, нормиран както при много други извадки (Carel, 2009; Dutta & Dani, 2010; Kozeluk & Kawash, 1990; Lall, Jain, & Johnson, 1996; Wah, 1985). Нормиран е също така в персентили за българската извадка като $P_{25} = 56$, а $P_{75} = 84$, т.е. ниските резултати са до бал 56, а високите резултати са над бал 84, каквито норми са приложени и в индийска извадка (Dutta & Dani, 2010). Между тях се разполагат средните нива на самооценка.

За мъже средноаритметичният бал за самооценка по въпросника на Купърсмит е 71,92 със стандартно отклонение 17,33. За жени средноаритметичният бал за самооценка по въпросника на Купърсмит е 67,51 със стандартно отклонение 18,30. Отделни норми за двата пола във вид на средно аритметична и стандартно отклонение прилагат много други автори (Coopersmith, 1967; Hills, Francis, & Jennings, 2011; Hills, Francis, & Thomas, 2007; Kozeluk & Kawash, 1990; Lall, Jain, & Johnson, 1996; Wah, 1985).

Средноаритметичният бал за личностна самооценка (фактор 1) по въпросника на Купърсмит е 18,29 със стандартно отклонение 6,17. За мъже средноаритметичният бал за личностна самооценка (фактор 1) по въпросника на Купърсмит е 18,70 със стандартно отклонение 6,09. За жени средноаритметичният бал за личностна самооценка (фактор 1) по въпросника на Купърсмит е 18,09 със стандартно отклонение 6,21.

Средноаритметичният бал за самооценка, произтичаща от другите (фактор 2) по въпросника на Купърсмит е 12,12 със стандартно отклонение 4,63. За мъже средноаритметичният бал за самооценка, произтичаща от другите (фактор 2) по въпросника на Купърсмит е 12,66 със стандартно отклонение 4,16. За жени средноаритметичният бал за самооценка, произтичаща от другите (фактор 2) по въпросника на Купърсмит е 11,85 със стандартно отклонение 4,83.

Средноаритметичният бал за самооценка, произтичаща от родителите (фактор 4) по въпросника на Купърсмит е 11,19 със стандартно отклонение 4,69. За мъже средноаритметичният бал за самооценка, произтичаща от родителите (фактор 4) по въпросника на Купърсмит е 11,53 със стандартно отклонение 4,47. За жени средноаритметичният бал за самооценка, произтичаща от родителите (фактор 4) по въпросника на Купърсмит е 11,02 със стандартно отклонение 4,80.

В [таблица 4](#) е представено честотното разпределение на изследваните лица с ниска, средна и висока самооценка, както и по субскалите на въпросника на Купърсмит на база на общите норми за цялата извадка. Средното равнище на самооценка се получава, когато балът е в интервала на *средната стойност ± стандартното отклонение*. Съответно ниското равнище на самооценка е под този интервал, а високото – над него.

Данните в [Таблица 4](#) показват, че преобладават изследваните лица със средно равнище на изразеност на отделните равнища на самооценка, като няма изследвани с високо равнище на самооценка, произтичаща от другите, нито с високо равнище на самооценка на своята личност по отношение на това, че никога не се предават, не се обезкуражават, умеят да говорят пред много хора и да ги накарат да се съгласят с техните идеи, имат много високо мнение за себе си.

Таблица 4

Честотно разпределение на нивата на самооценка на изследваните българи

категория	Ниско равнище	Средно равнище	Високо равнище
Обща самооценка			
брой	145	602	153
процент	16,1	66,9	17
Личностна самооценка			
брой	182	718	-
процент	20,2	79,8	-
Самооценка, произтичаща от другите			
брой	113	787	-
процент	12,6	87,4	-
Самооценка, произтичаща от родителите			
брой	138	454	308
процент	15,3	50,5	34,2

Обсъждане

Въпросникът на Купърсмит за самооценка – форма С, има добри психометрични характеристики в българската извадка: висока вътрешна консистентност на цялата скала и трите извлечени субскали, които си заслужава да се тълкуват (както установяват в различни извадки други автори като [Ahmed, Valliant, & Swindle, 1985](#); [Diaz, 1984](#); [Dincer & Oztunc, 2009](#); [Francis & Wilcox, 1995](#); [Papazova, Stoyanova, & Bulut, 2017](#)), висока надеждност за цялата скала чрез разделяне на две половини (както установяват в различни извадки други автори като [Lane, White, & Henson, 2002](#)), добра конструктор валидност, установена чрез корелации с резултатите по въпросници за удовлетвореност от живота и ценности. Извлечени са норми в средно аритметични и стандартни отклонения за цялата скала и трите извлечени субскали, общо за цялата извадка (както процедурат автори като [Carel, 2009](#); [Dutta & Dani, 2010](#); [Hills, Francis, & Jennings, 2011](#); [Hills, Francis, & Thomas, 2007](#); [Kozeluk & Kawash, 1990](#); [Lall, Jain, & Johnson, 1996](#); [Wah, 1985](#)) и диференцирано по пол (както процедурат автори като [Coopersmith, 1967](#); [Kozeluk & Kawash, 1990](#); [Lall, Jain, & Johnson, 1996](#); [Wah, 1985](#)), както и персентили за цялата скала общо за цялата извадка (както процедурат автори като [Dutta & Dani, 2010](#)).

Ограничение на настоящето изследване при проверката на психометричните характеристики на въпросника на Купърсмит за самооценка – форма С е, че не е проверена надеждността по метода тест-ретест в различни времеви интервали, както са процедурали създателят на въпросника и някои автори при неговото адаптиране сред различни извадки в други държави ([Bedeian, Teague, & Zmud, 1977](#); [Bennett, Sorensen, & Forshay, 1971](#); [Coopersmith, 1967](#); [Lane, White, & Henson, 2002](#); [Ryden, 1978](#)).

От значение е инструкцията към изследваните лица при прилагане на методиката, която повлиява резултатите по нея. Установено е, че когато юноши и девойки, учащи в средното училище, са инструктирани да отговарят по посока на добро справяне, тяхната самооценка, измерена с въпросника на Купърсмит, е по-висока, отколкото когато са инструктирани да отговарят по посока на негативно справяне или са инструктирани да отговарят искрено, като няма полови различия по самооценката в това отношение ([Mikesell, Calhoun, & Lottman, 1970](#)). И други автори са установили, че при нарастване на самооценката, измерена с въпросника на Купърсмит, нараства и социалната желателност ([Ryden, 1978](#)). Възможно е

изследваните лица да симулират, когато отговарят на личностни въпросници (Mikesell, Calhoun, & Lottman, 1970), така че е добре методиката да се прилага заедно със скала за социална желателност, което също е сред ограниченията на проведеното изследване.

Смята се, че именно самооценката, свързана с училище, корелира положително със социалната желателност (Baker, Beer, & Beer, 1991), а формата на въпросника на Купърсмит за възрастни няма такава скала, което вероятно допринася за искреността при отговаряне.

Трябва да се има предвид обаче, че социалната желателност се състои от два компонента – преувеличаване на позитивното себеописване и отричане на негативното себеописване, които се потвърждават сред студентски извадки в 20 държави, но най-слабо изразени са сред студентите в България (He et al., 2015), а част от нашата извадка са български студенти, които изглеждат по-склонни към искрено отговаряне според He et al. (2015).

Като довод относно искреността на отговаряне сред изследваните лица може да се разглежда потвърдената факторна структура на въпросника на Купърсмит – форма С, установена от автори като Hills, Francis, & Thomas (2007), Hills, Francis, & Jennings (2011) и Potard et al. (2015) относно извлечените фактори *Личностна самооценка*, *Самооценка, произтичаща от другите* (макар и не конкретно само от връстниците) и *Самооценка, произтичаща от родителите*, което също е в подкрепа на конструктор валидността на методиката.

В съгласие с очакванията, на база на откритията на автори като Minkov (2008), Minkov (2009), Gebauer, Sedikides, & Neberich (2012), Perera (2016) и Dilova, Papazova, & Koralov (2017) се установи, че преобладават изследваните българи със средно равнище на изразеност на всички видове самооценка, измерена с въпросника на Купърсмит – форма С.

Потвърдиха се предположенията, че самооценката, ценностите и удовлетвореността от живота са свързани помежду си и са в основата на теоретичния модел за конструктор валидността на методиката.

Заклучение

Адаптираната методика на Купърсмит за изследване на самооценка при лица от 18-годишна възраст нагоре може да бъде успешно прилагана при бъдещи изследвания в България сред различни социални категории от населението поради разнородността на извадката, сред която е адаптирана методиката. Възможността за използване на нов инструментариум ще бъде от полза за практиката на психолози и в бъдещи изследвания, тъй като освен възможност за диагностика на индивидуални особености, предоставя и възможности за разкриване на нови взаимовръзки между явления, особено между самооценка и личностни особености.

Досегашни изследвания установяват взаимовръзка на самооценката с някои личностни характеристики. Например, установено е, че самооценката на българите нараства с нарастване на екстраверсията, оптимизма, потребността от постижение, адаптивния перфекционизъм, а самооценката на българите намалява с нарастване на невротизма, бърнаута, личностната тревожност, песимизма, стеснителността, чувството за самотност, дезадаптивния перфекционизъм и интерналната локализация на контрола (Dilova,

Parazova, & Koralov, 2017). Това са данни, получени от прилагане на други въпросници за самооценка и следва да се проучи дали прилагането на въпросника на Купърсмит за самооценка би разкрило сходни резултати.

Методиката за диагностициране на самооценка може да се използва и като скринингов инструмент, тъй като според някои автори въпросниците, които измерват самооценка, могат да се използват като потенциални скрининг инструменти за определяне на риска от психопатология, защото ниската самооценка е индикатор за различни форми на интернализирана психопатология (Isomaa, Väänänen, Fröjd, Kaltiala-Heino, & Marttunen, 2013).

Установените взаимовръзки между самооценка, ценности и удовлетвореност от живота разкриват възможности за промяна в самооценката след изменения в ценностната система и удовлетвореността от живота.

Финансиране

Авторите не са получили финансиране, което да докладват.

Конфликт на интереси

Първият автор е главен редактор на списание Psychological Thought. Другите автори декларират, че не съществува конфликт на интереси.

Благодарности

Статията е реализирана по проект N° ДН 15/2 от 11.12.2017 г. на Фонд Научни Изследвания при Министерството на Образованието и Науката на Република България, по който проект работи Магдалена Гарванова. Другите автори не са получили помощ/подкрепа, която да докладват.

Литература

- Ahmed, S. M. S., Valliant, P. M., & Swindle, D. (1985). Psychometric properties of Coopersmith Self-Esteem Inventory. *Perceptual and Motor Skills*, 61(3_suppl), 1235-1241. <https://doi.org/10.2466/pms.1985.61.3f.1235>
- Baker, K., Beer, J., & Beer, J. (1991). Self-esteem, alcoholism, sensation seeking, GPA, and differential aptitude test scores of high school students in an honor society. *Psychological Reports*, 69(3_suppl), 1147-1150. <https://doi.org/10.2466/pr0.1991.69.3f.1147>
- Baumeister, R. F. (Ed.). (1993). *Preface to self-esteem: The puzzle of low self-regard*. New York, NY, USA: Plenum.
- Baychinska, K., Bakracheva, M., & Savova, S. (2009). *Statusi na psihosotsialna i natsionalna identichnost, tsennosti i psihichno blagopoluchie v yunosheska vazrast* [Psychosocial and National Statuses of Identity, Values and Subjective Well-Being at Adolescence]. Sofia, Bulgaria: Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov".
- Baychinska, K., & Garvanova, M. (2005). Vlianie na pola i vazrastta varhu tsennpnstnata sistema na savremennia balgarin [Influence of gender and age on the value system of contemporary Bulgarian]. *Psihologichni izsledvania*, 2, 107-124.

- Bedeian, A. G. (1976). Relationship of need achievement to self-esteem: Evidence for validity of form B of Coopersmith's Self-Esteem Inventory. *Perceptual and Motor Skills*, 43(3_suppl), 1219-1220.
<https://doi.org/10.2466/pms.1976.43.3f.1219>
- Bedeian, A. G., Teague, R. J., & Zmud, R. W. (1977). Test-retest reliability and internal consistency of short-form of Coopersmith's Self-Esteem Inventory. *Psychological Reports*, 41(3_suppl), 1041-1042.
<https://doi.org/10.2466/pr0.1977.41.3f.1041>
- Bennett, L. A., Sorensen, D. E., & Forshay, H. (1971). The application of self-esteem measures in a correctional setting: Reliability of the scale and relationship to other measures. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 8(1), 1-9.
<https://doi.org/10.1177/002242787100800101>
- Burgess, S. M., Schwartz, S., & Blackwell, R. D. (1994). Do values share universal content and structure? A South Africa test. *South African Journal of Psychology. Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Sielkunde*, 24(1), 1-12.
<https://doi.org/10.1177/008124639402400101>
- Carel, J. C. (2009). Kachestvo na zhivot i polov zhivot na rannia etap ot zrelostta [Life quality and sexual life during the early stage of maturity]. In C. H. Gravholt (Ed.), *Sindromat na Turner – opoznaite tialoto si! Kniga s informatsia za sindroma na Turner* [Turner Syndrome – Get to know your body! An information book on Turner Syndrome] (pp. 190-199). Bagsværd, Denmark: Novo Nordisk. Retrieved from
http://www.svetamarina.com/uploaded/system_documents/4059/TS_Know_Your_Body_BG.pdf.
- Cast, A. D., & Burke, P. J. (2002). A theory of self-esteem. *Social Forces*, 80(3), 1041-1068.
<https://doi.org/10.1353/sof.2002.0003>
- Chirkov, V. I., Ryan, R. M., & Willness, C. (2005). Cultural context and psychological needs in Canada and Brazil: Testing a self-determination approach to the internalization of cultural practices, identity, and well-being. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36(4), 423-443. <https://doi.org/10.1177/0022022105275960>
- Cieciuch, J., Davidov, E., Vecchione, M., Beierlein, C., & Schwartz, S. H. (2014). The cross-national invariance properties of a new scale to measure 19 basic human values: A test across eight countries. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 45(5), 764-776. <https://doi.org/10.1177/0022022114527348>
- Cieciuch, J., Schwartz, S. H., & Vecchione, M. (2013). Applying the refined values theory to past data: What can researchers gain? *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(8), 1215-1234. <https://doi.org/10.1177/0022022113487076>
- Coopersmith, S. (1967). *The Antecedents of Self-Esteem*. San Francisco: Freeman.
- Coopersmith, S. (1981a). *SEI: Self-Esteem Inventories*. Palo Alto, CA, USA: Consulting Psychologists Press.
- Coopersmith, S. (1981b). *The Antecedents of Self-Esteem*. (Reprinted). Palo Alto, CA, USA: Consulting Psychologists Press.
- Coopersmith, S. (2002). *Coopersmith Self-Esteem Inventories Instrument (Adult Form) and Scoring Guide*. Menlo Park, CA, USA: Mind Garden.
- Diaz, J. O. P. (1984). A cross-cultural study of the reliability of the Coopersmith Self-Esteem Inventory. *Educational and Psychological Measurement*, 44(3), 575-581. <https://doi.org/10.1177/0013164484443005>

- Diener, E., Diener, M., & Diener, C. (1995). Factors predicting the subjective well-being of nations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 851-864. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.5.851>
- Dilova, M., Papazova, E., & Koralov, M. (2017). Bulgarian standardization of Morris Rosenberg's Self-Esteem Scale. *Psychological Thought*, 10(1), 124-137. <https://doi.org/10.5964/psyc.v10i1.211>
- Dincer, F., & Oztunc, G. (2009). Self-esteem and assertiveness levels of nursing and midwifery students. *Faculty of Health Sciences [Hacettepe University]*, 22-33. Retrieved in February 2017, from http://hacettepehemsirelikdergisi.org/pdf/pdf_HHD_77.pdf
- Dutta, U., & Dani, V. (2010). Coopersmith Self-Esteem Inventory – Establishment of Norms. *BSSS Journal of Social Work*, 11(1), 77-83.
- Emmons, R. A., & Diener, E. (1985). Personality correlates of subjective well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 11(1), 89-97. <https://doi.org/10.1177/0146167285111008>
- Farruggia, S. P., Chen, C., Greenberger, E., Dmitrieva, J., & Macek, P. (2004). Adolescent self-esteem in cross-cultural perspective: Testing measurement equivalence and a mediation model. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35(6), 719-733. <https://doi.org/10.1177/0022022104270114>
- Francis, L. J. (1997). Coopersmith's model of self-esteem: Bias toward the stable extravert? *The Journal of Social Psychology*, 137(1), 139-142. <https://doi.org/10.1080/00224549709595425>
- Francis, L. J., & Wilcox, C. (1995). Self-esteem: Coopersmith and Rosenberg compared. *Psychological Reports*, 76(3), 1050. <https://doi.org/10.2466/pr0.1995.76.3.1050>
- Garvanova, M. (2013). *Transformatsiya v tsennostite na savremenniya balgarin* [Transformation of the values of contemporary Bulgarian]. Sofia, Bulgaria: Akademichno izdatelstvo "Za bukвите – O pismeneh".
- Garvanova, M. (2014). *Statisticheska obrabotka i analiz na danni sas SPSS* [Statistical processing and data analysis with SPSS]. Sofia, Bulgaria: Akademichno izdatelstvo "Za bukвите – O pismeneh".
- Garvanova, M. (2017). *Balgarinat na tsennosten krostopat* [The Bulgarian at a value crossroads]. Sofia, Bulgaria: Akademichno izdatelstvo "Za bukвите – O pismeneh".
- Garvanova, M., Shishkov, B., & Janssen, M. (2018). Composite public values and software specifications. In B. Shishkov (Ed.), *Business modeling and software design. BMSD 2018. Lecture notes in business information processing* (Vol. 319, pp. 412-420). Cham, Switzerland: Springer.
- Gebauer, J. E., Sedikides, C., & Neberich, W. (2012). Religiosity, social self-esteem, and psychological adjustment: On the cross-cultural specificity of the psychological benefits of the religiosity. *Psychological Science*, 23(2), 158-160. <https://doi.org/10.1177/0956797611427045>
- Gecas, V. (1982). The self-concept. *Annual Review of Sociology*, 8, 1-33. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.08.080182.000245>
- He, J., Van De Vijver, F. J. R., Espinosa, A. D., Abubakar, A., Dimitrova, R., Adams, B. G., . . . Villieux, A. (2015). Socially desirable responding: Enhancement and denial in 20 countries. *Cross-Cultural Research*, 49(3), 227-249. <https://doi.org/10.1177/1069397114552781>

- Heintzelman, M. E., & Fehr, L. A. (1976). Relationship between religious orthodoxy and three personality variables. *Psychological Reports, 38*(3), 756-758. <https://doi.org/10.2466/pr0.1976.38.3.756>
- Hills, P. R., Francis, L. J., & Jennings, P. (2011). The school short-form Coopersmith Self-Esteem Inventory: Revised and improved. *Canadian Journal of School Psychology, 26*(1), 62-71. <https://doi.org/10.1177/0829573510397127>
- Hills, P. R., Francis, L. J., & Thomas, E. (2007). The psychometric properties and factor structure of a Welsh translation of the school short form of the Coopersmith Self-Esteem Inventory. *Research in Education, 78*(1), 103-109. <https://doi.org/10.7227/RIE.78.9>
- Isomaa, R., Väänänen, J. M., Fröjd, S., Kaltiala-Heino, R., & Marttunen, M. (2013). How low is low? Low self-esteem as an indicator of internalizing psychopathology in adolescence. *Health Education & Behavior, 40*(4), 392-399. <https://doi.org/10.1177/1090198112445481>
- Jurkovich, J. L. (2000). *The interaction of self-esteem, locus of control, and gender in attitudes toward seeking psychological help* (Master's thesis). Sacramento, CA, USA: California State University.
- Kozeluk, L., & Kawash, G. (1990). Comparison of the Coopersmith Self-Esteem Inventory and the Battle Culture-Free Self-Esteem Inventory. *Perceptual and Motor Skills, 70*(3), 1162. <https://doi.org/10.2466/PMS.70.3.1162-1162>
- Krassner, D. A. (2005). *Assessing self-esteem and views of science in high school students participating in a museum-based service learning program* (Master's thesis). Portland, OR, USA: Portland State University.
- Lall, R., Jain, V. K., & Johnson, W. B. (1996). Contemporary norms for the Coopersmith Self-Esteem Inventory-Adult Form. *Perceptual and Motor Skills, 82*(3_suppl), 1136-1138. <https://doi.org/10.2466/pms.1996.82.3c.1136>
- Lane, G. G., White, A. E., & Henson, R. K. (2002). Expanding reliability generalization methods with KR-21 estimates: An RG study of the Coopersmith Self-Esteem Inventory. *Educational and Psychological Measurement, 62*(4), 685-711. <https://doi.org/10.1177/0013164402062004010>
- Marlar, M. R., & Joubert, C. E. (2002). Liking of personal names, self-esteem, and the Big Five inventory. *Psychological Reports, 91*(2), 407-410. <https://doi.org/10.2466/pr0.2002.91.2.407>
- McCarthy, J. D., & Hoge, D. R. (1984). The dynamics of self-esteem and delinquency. *American Journal of Sociology, 90*(2), 396-410. <https://doi.org/10.1086/228085>
- McCurdy, B. A., & Kelly, D. B. (1997). Correlations of the MMPI-2 Low Self-Esteem Scale with two self-esteem measures. *Psychological Reports, 81*(3), 826. <https://doi.org/10.2466/pr0.1997.81.3.826>
- Mikesell, R. H., Calhoun, L. G., & Lottman, T. J. (1970). Instructional set and the Coopersmith Self-Esteem Inventory. *Psychological Reports, 26*(1), 317-318. <https://doi.org/10.2466/pr0.1970.26.1.317>
- Minkov, M. (2008). Self-enhancement and self-stability predict school achievement at the national level. *Cross-Cultural Research, 42*(2), 172-196. <https://doi.org/10.1177/1069397107312956>
- Minkov, M. (2009). Nations with more dialectical selves exhibit lower polarization in life quality judgments and social opinions. *Cross-Cultural Research, 43*(3), 230-250. <https://doi.org/10.1177/1069397109334956>
- Mutlu, E. (2007). Hemodiyaliz hastalarının sosyo-demografik özellikleri, sosyal destek kaynakları ve hastalık sürecinin benlik saygısına etkisi [The socio-demographic characteristic, social support sources of the hemodialysis patients and

- effect of illness process on self-esteem] (Master's thesis). Ankara, Turkey: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.
- Myhill, J., & Lorr, M. (1978). The Coopersmith Self-Esteem Inventory: Analysis and partial validation of a modified adult form. *Journal of Clinical Psychology, 34*(1), 72-76.
[https://doi.org/10.1002/1097-4679\(197801\)34:1<72::AID-JCLP2270340115>3.0.CO;2-T](https://doi.org/10.1002/1097-4679(197801)34:1<72::AID-JCLP2270340115>3.0.CO;2-T)
- Papazova, E. (2010). Determinants of gender-role attitudes, self-esteem and affective balance at adolescence. *Psychological Research, 2*, 101-106.
- Papazova, E., & Stoyanova, S. (2016). Samootsenka i tsennosti v rabotata pri student [Self-esteem and work values in students]. *Psychological Research, 19*(2), 55-64.
- Papazova, E., Stoyanova, S., & Bulut, S. (2017). Dimensions of global self-esteem in Bulgarian and Turkish students: Comparative analysis. [Turkish Journal of Psychology]. *Türk Psikoloji Dergisi, 32*(78), 1-15.
- Pavot, W., & Diener, E. (1993). Review of the satisfaction with life scale. *Psychological Assessment, 5*(2), 164-172.
<https://doi.org/10.1037/1040-3590.5.2.164>
- Pavot, W., & Diener, E. (2008). The Satisfaction With Life Scale and the emerging construct of life satisfaction. *The Journal of Positive Psychology, 3*(2), 137-152. <https://doi.org/10.1080/17439760701756946>
- Pavot, W., & Diener, E. (2009). Review of the satisfaction with life scale. In E. Diener (Ed.), *Assessing well-being: The collected works of Ed Diener* (pp. 101-117). Berlin, Germany: Springer Science.
https://doi.org/10.1007/978-90-481-2354-4_5
- Perera, K. (2016). *Self-esteem around the world*. Retrieved from
<http://www.more-selfesteem.com/self-esteem-around-the-world.htm>
- Potard, C., Amoura, C., Kubiszewski, V., Le Samedy, M., Moltrecht, B., & Courtois, R. (2015). Psychometric properties of the French version of the short form of the Coopersmith Self-Esteem Inventory among adolescents and young adults. *Evaluation & the Health Professions, 38*(2), 265-279. <https://doi.org/10.1177/0163278715568990>
- Reiter, H. H., & Costanzo, D. (1986). Relation between personality variables and the Coopersmith Self-Esteem Inventory. *The Mankind Quarterly, 27*(2), 161-165.
- Roberson, T. G., & Miller, E. (1986). The Coopersmith Self-Esteem Inventory: A factor analytic study. *Educational and Psychological Measurement, 46*(1), 269-273. <https://doi.org/10.1177/0013164486461033>
- Rosenberg, M., Schooler, C., Schoenbach, C., & Rosenberg, F. (1995). Global self-esteem and specific self-esteem. *American Sociological Review, 60*, 141-156. <https://doi.org/10.2307/2096350>
- Rudnev, M., Magun, V., & Schwartz, S. H. (2018). Relations among higher order values around the world. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 49*(8), 1165-1182. <https://doi.org/10.1177/0022022118782644>
- Ryden, M. B. (1978). An adult version of the Coopersmith Self-Esteem Inventory: Test-retest reliability and social desirability. *Psychological Reports, 43*(3_suppl), 1189-1190. <https://doi.org/10.2466/pr0.1978.43.3f.1189>
- Schwartz, S. H. (1990). Individualism-collectivism: Critique and proposed refinements. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 21*(2), 139-157. <https://doi.org/10.1177/0022022190212001>

- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 25, pp. 1-65). New York, NY, USA: Academic Press. [https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60281-6](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60281-6)
- Schwartz, S. H. (2011). Studying values: Personal adventure, future directions. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 42(2), 307-319. <https://doi.org/10.1177/0022022110396925>
- Schwartz, S. H. (2012). An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1), Article 11. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
- Schwartz, S. H. (2014). Rethinking the concept and measurement of societal culture in light of empirical findings. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 45(1), 5-13. <https://doi.org/10.1177/0022022113490830>
- Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1987). Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(3), 550-562. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.3.550>
- Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1993). Vers une théorie de l'universalité du contenu et de la structure des valeurs: Extensions et reproductions interculturelles [Toward a theory of universal content and structure of values: Extensions and cross-cultural replications]. *Recherche et Applications en Marketing*, 8(4), 77-106. <https://doi.org/10.1177/076737019300800404>
- Shavelson, R. J., & Bolus, R. (1982). Self-concept: The interplay of theory and methods. *Journal of Educational Psychology*, 74(1), 3-17. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.74.1.3>
- Wah, E. L. H. (1985). A measure of self-esteem in Singapore secondary schools. *Singapore Journal of Education*, 7(1), 22-26. <https://doi.org/10.1080/02188798508548557>
- Wells, L. E., & Marwell, G. (1976). Self-esteem: Its conceptualization and measurement. Thousand Oaks, CA, USA: Sage.
- Wigdor, A. K., & Green, B. F., Jr., (Eds.). (1991). *Performance assessment for the workplace* (Vol. 1). Washington, DC, USA: National Academy Press.
- Wylie, R. C. (1974). *The self-concept* (Rev. ed., Vol. 1). Lincoln, NE, USA: University of Nebraska Press.

Приложение

Въпросник на Купърсмит за измерване на самооценката при възрастни – форма С

Моля, отбележете всяко едно твърдение по следния начин:

Ако твърдението описва как обикновено се чувствате, поставете знак за отметка в колоната „Така е при мен/като мен“.

Ако твърдението не описва как обикновено се чувствате, поставете знак за отметка в колоната „Различно е от мен“.

Няма правилни или грешни отговори.

Така е при мен/като мен	Различно е от мен	№.	Твърдение
X		1.	Обикновено не се безпокоя за нищо
	X	2.	Намирам за много трудно да говоря пред хора
	X	3.	Има доста неща около мен, които бих променил, ако можех
X		4.	Мога да вземам решения без много да се замислям
X		5.	Много забавен човек съм за компания
	X	6.	Лесно се разстройвам вкъщи
	X	7.	Отнема ми много време, за да свикна с всичко ново
X		8.	Популярен съм сред връстниците си
X		9.	Моите родители обикновено разбират чувствата ми
	X	10.	Предавам се много лесно
	X	11.	Моето семейство очаква твърде много от мен
	X	12.	Не е леко да си на мое място
	X	13.	Всичко е объркано в живота ми
X		14.	Хората обикновено се съгласяват с моите идеи
	X	15.	Имам ниско мнение за себе си
	X	16.	Много пъти ми се е искало да се махна от вкъщи
	X	17.	Често се чувствам разстроен от работата си
	X	18.	Не изглеждам така добре както повечето хора
X		19.	Ако имам нещо да кажа, аз обикновено го казвам
X		20.	Моето семейство ме разбира
	X	21.	Повечето хора са по-харесвани, отколкото аз съм харесван
	X	22.	Обикновено се чувствам така, все едно че семейството ми ме кара насила да върша нещо
	X	23.	Често се обезкуражавам от това, което правя
	X	24.	Често желая да бъда някой друг
	X	25.	На мен не може да се разчита
	Сбор на X	x 4	= Обща самооценка

Забележка. Общ сбор = 100 (25 позитивни отговора x 4)

About the Authors

Prof. **Stanislava Stoyanova**, PhD is a lecturer in Psychological Measurements, Experimental Psychology and Social Psychology. Her research interests are related to testing and cross-cultural psychology

Assoc. Prof. **Eva Papazova** has majored in Psychology at Sofia University "St. Kliment Ohridski". She has defended her PhD degree at the Institute of Psychology – Bulgarian Academy of Sciences. She works in the Department of Psychology at the Institute for Population and Human Studies – BAS. Her main research interests are in the areas of developmental, personality and cross-cultural psychology. She is an author of one monograph and more than 50 scientific publications in Bulgarian and English.

Assoc. Prof. Dr. **Magdalena Garvanova** has majored in Sociology and Psychology at Sofia University "St. Kliment Ohridski" and then defended her PhD at the Institute of Psychology – Bulgarian Academy of Sciences. She is a member of the Department of Public Communications at the University of Library Studies and Information Technologies. Her professional interests are in the developmental and personality psychology and statistical data processing. She is an author of more than 90 scientific publications.